

Rune Larsson

VÅR HEMBYGD

Hungersnöd i Mälardalen

**Kolbäcks
hembygdsförening**

Prognosen för årets skörd är god till och med mycket god. Men så har det inte alltid varit. I hembygdsföreningens arkiv har vi en berättelse om hungersnöden på 1840 talet, skriven av John Nilsson, som jag något förenklat och förkortad här vill återge. Den tidens måttenheter finns förklarade på sidan 6.

Kolbäck hösten 2015
Sammanställt av Rune Larsson
Bild på omslaget: Torpet Larsbo, Skälby

Hungersnöden i Mälardalen av John Nilsson

Redan 1842 har det varit i det närmaste missväxt, men alla hoppades att det skulle bli bättre. Men då även 1843 och 44 blir svåra missväxtår, börjar nöden bli fruktansvärd bland folket. Myndigheterna nödgades, genom de ideliga nödropen, uppta frågan om nödhjälpslån och andra av förhållandena betingade hjälpauktioner. Det var dock först 1845 som hjälpen började bli effektiv.

Den 16 oktober nämnda år, utfärdades en kungörelse, där man ”uppmanar sockennämnderna, att i tid tillhålla de fattiga, att samla sådana nödrödsämnen med vilka ett ringa mått av säd och potatis kan utspisas”.

Förhoppningar uttalas att socknarna inom Bergslags- Strömsholm- och Kungsörs fögderier samt en del socknar inom Västeråsfögderier skall kunna klara sig själva. Denna förhoppning grusades likväl, ty den 5 mars 1846 kommer meddelande att Strömsholm beviljats ett räntefritt lån av 3 333 riksdaler banko.

Det anbefalldes även en noggrann undersökning, vilken skall omfatta socknarnas folkmängd. Undersökningen skulle visa de behövande klasserna och vilken hjälp de tidigare fått.

Klasserna: hemmansägare som klara sig själva, hemmansägare som ej kunde hjälpa andra, hushåll som i obetydlig grad behövde hjälp, de mer behövande hushållen, utfattiga hushåll, fattighjonen, tjänstelösa gifta och ogifta personer.

Tidigare hjälp: innevarande års skörd, hjälp som bringats genom vägarbeten, nödfalldagsverken, andra arbeten som soppkokningsinrättningar, undsättningslån, anslag och gåvor.

Den anbefallna undersökningen är en gripande kulturskildring, där nöden i all sin ohygglighet träder i dagen. Varje hem besöktes. Barn fanns som var så undernärda, att mat ej hjälper utan de kommer att duka under. Flera hundra personer enbart i Munktorp var i en sådan belägenhet, att de behövde snar hjälp.

Av skörderapporterna som insändes framgår att skörden i allmänhet givit ”1:a och 2:dra (en och två gånger utsädet) kornet av höst och vårutsädet, samt 3:dje och 4:de (tre och fyra gånger utsädet) av jordfrukter”. Några få hemman har visserligen fått en bättre avkastning, men så finns det också hemman som icke fått igen utsädet. Det hände i Ransta, Stenby, Grömsta, Tränsta, Gårdesta, Vedbo, Eklunda, Åva och Salsäter. 28 gårdar ha endast fått utsädet eller intet.

Sockennämnden övergår allt mer till att bli en nödhjälpsnämnd. Vid varje gudstjänst upplästes skrivelser, som gällde den nödställda belägenheten. Situationen blir allt mera kritisk. Det dröjde med anslag till Munktorp. Andra fick men inte Munktorp. Man hade tydligen på högsta ort svårt att förstå att nöden kan vara så stor i det förr relativt välbärgade Munktorp. Men nöden blir större och ropen allt högre. Omsider kommer hjälpen, men länge dröjde det.

Under tiden man väntade på statsanslag upprättas även i Munktorp både fattiganstalt och soppkokningsställe. Omsider erhålls meddelande att om ”sockennämnden, som för egenskuld, svarar för statslån, så skulle sådant erhållas”. Det var hårt, men inget annat återstod än att finna sig i detsamma. Kraven fullgörs och ett lån av 3333 riksdaler räntefritt och som gåva 543 riksdaler erhålls. Detta föreslår dock inte långt då det är 155 hushåll med 505 personer, som skulle dela på summan. Det blev knappt 22 riksdaler på varje hushåll men man var dock glad för den hjälp man fick.

Ett annat förhållande som blivit till en riktig landsplåga är det allt mer florerande tiggeriet, ”De komma, heter det, milslånga vägar. Några förebära sig sälja nålar, skedar mm. Andra talar om sjukdomar hemma, om rymda eller vanföra föräldrar eller barn, allt under det de snatta, tigga och schackra med barmhärtiga människors godtrogenhet”. De anslag och lån som givits har ej varit till fylles, varför det i kungörelsen uppmanas, att socknarna bör inrätta soppkokningsanstalter. Herr Hellbom i Västerås har lovat att stå till tjänst med råd och anvisningar.

För att underlätta soppkokande ger ovan nämnda Hellbom två recept på soppor. Det gäller en gryta, rymmande 40 – 42 kannor. Det vill säga 100 portioner om 12 jungfrur vardera. Jungfru var ett mindre mått, ungefär 1 deciliter. Ärtsoppa: 5 kannor gula ärter och 4 marker fläsk kokas tillsammans från kl. 7 till 11. Sedan skärs fläsket i små tärningar. En del av dessa tärningar bryns med några lod lök i en panna. Sedan avreds soppan med 3 skålpund väl vispat vetemjöl. Man låter soppan koka upp på nytt till kl. 12, varefter lite mejram och salt efter behov iläggs.

Helgryns-eller korngrynssoppa: Tio marker gryn kokas med fem marker kött. Kl. 11 skäres köttet i bitar. Därefter avreds soppan med 3 skålpund mjöl. Två kappar potatis skurna i bitar jämte grönsaker och salt iläggs efter behov. Därefter låter man soppan koka till klockan 12.

Dessutom förordades insamling av renmossa, som kan användas antingen till nödfoder eller nödbröd. Kreaturen äter den gärna då den uppmjukad i kokhett vatten blandats med salt, gröpe, agnar eller löv.

Vidare heter det. ”Av mossan urkokad i trenne vatten är i Nysätra ett gott bröd bakat. Av ett lispund rågmjöl med mossa erhålles 60 ordinära kakor. Utan mossa erhålles endast 20 kakor”. Så länge renmossa finns behöver icke någon svälta ihjäl.

Utom detta nödhjälpsbröd torde även ett annat bröd prövas. Nämligen det som omnämns i Vittinge.

Mjölnare Hillgren, Boksta ”förevisade ett berett bröd, bakat av en kappe korn och en fjärding råghalm, vilket av flera bland socknens ledamöter smakades och befanns ätligt”. Till och med bättre än bröd bakat av lavar.

Som nödhjälpsarbete för kvinnor föreslås ”Spånad av lin och blå”. Detta för de mindre arbetsföra kvinnorna.

För männen finns fler förslag. Till exempel slöjd av åkerbruksredskap samt spadar, skovlar, slevar, skedar bord, kistor stolar mm. ”Detta har länge utförts i Våla socken och rekommenderas att följa detta hedervärda exempel”.

För rovdjursfångst utlovas betydliga belöningar. Av länets jägmästare kan sockennämnderna erhålla undervisning om ”gillers förfärdigande och begagnande”.

Ett projekt som kom att betyda mycket för bygden var sänkningen av Laggårbo och Harmsjöarna samt utdikningen av Bredmossen. Det senare påbörjades 1846. Därigenom beredes för många en välkommen arbetsförtjänst. I kungörelsen heter det: Rågmjöl, sill, salt kom att till ”ostegrat” pris utlämnas åt arbetarna varje vecka även som veckoavlöning. Inte konstigt att många sökte sig till dessa arbeten även om förtjänsten inte var stor.

Fastän skörden blev bättre de följande åren, var det likväl ganska svårt för många, ty det gällde ju att återbetala de erhållna lånen. Detta måste göras under de tre åren 1846 - 1848.

-0-

Enligt John Nilsson var det bättre ett tag men redan 1868 kom en ny nödperiod. Det är dock en annan historia.

Jungfru = ca en deciliter

Kappe = 4,6 liter

Kanna = 2 stop = 2,62 liter

Lispund = 20 skålpund = 8,5 kilo

Skålpund = 0,425 kilo

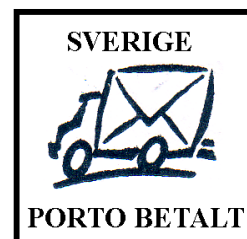
Marker = 212 gram

Riksdaler = 48 skilling = c:a 1 krona

Beredskapsarbetare från 1933.

Socialdemokraterna fick regeringsmakten efter 1932 års val. Arbetsmarknadsläget förbättrades efter 1933 då den socialdemokratiska regeringen gjorde upp med bondeförbundet i den så kallade "Kohandeln". Nödhjälpsarbetena ersattes av beredskapsarbeten med avtalsenliga löner.

Kallelse till höstmöte 2015

Söndagen den 25 oktober kl. 14:00 i hembygdslokalen

Program

”Kulturen, medborgarna och framtiden”
ett framförande av Emil Berglund,
kulturutvecklare på Hallstahammars kommun.

Kaffeservering

Alla är hjärtligt välkomna

Öppet hus i hembygdslokalen Stationsgatan 12

Tisdagar mellan 13:30 och 16:30.

Vi behöver fler som hjälper till på tisdagarnas öppet hus. Det gäller två eftermiddagar om året. Kom och hjälp oss. Du får själv en trevlig stund på köpet. Kontakta styrelsen.

Ett Amstasmycke - en vacker och trevlig present med lokal anknytning.

Stationsgatan 12, 734 50 Kolbäck

Bankgiro: 5729-0298

www.kolbacksbygden.se

info@kolbacksbygden.se

